

Abraham & Millie Arbesfeld
Kollel & Midreshet Yom Rishon
Sunday Morning Learning Programs for Men and Women

Tanach Yom Iyun

Tanakh as a Source of Jewish Values

Rabbi Jeremy Wieder
Sunday, May 5, 2019 | ל' ניסן תשע"ט

Tanakh as a Source of Jewish Values

The Limitations of Law and the Power of Stories

I. The Law vs. Ethics

1) ירושלמי בבא מציעא פ"ב

שמעון בן שטח הוה עסיק בהדא כיתנא אמרין ליה תלמידוי ר' ארפי מינך ואנן זבנין לך הדא חמר ולית את לעי סוגין אזלון זבנין ליה הדא חמר מחד סירקאי ותלי ביה הדא מרגלי אתון לגביה אמרין ליה מן כדון לית את צרי' לעי תובן אמ' לון למה אמרין ליה זבנין לך חד חמר מחד סירקיי ותלי ביה הדא מרגלי אמ' לון וידע בה מרה אמרין ליה לא א"ל לון איזל חזר לא כן אמר רב חונא ביבי בר גזולון בשם רב התיבון קומי רבי אפילו כמאן דמר גזילו של גוי אסור כל עמא מודיי שאבידתו מותרת מה אתון סברין שמעון בן שטח ברברון הוה בעי הוה שמעון בן שטח משמ' בריך אלהון דיהודאי מאגר כל הדין עלמא.

2) ספר מצוות גדול עשין סימן עד

כבר דרשתי לגלות ירושלים אשר בספרד ולשאר גלויות אדום כי עתה שהאריך הגלות יותר מדאי יש לישראל להבדיל מהבלי העולם ולאחוז בחותמו של הקדוש ברוך הוא שהוא אמת ושלא לשקר לא לישראל ולא לגוים ולא להטעותם בשום עניין ולקדש עצמם אף במותר להם שנאמר (צפניה ג, יג) שאריית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפייהם לשון תרמית וכשיבא הקדוש ברוך הוא להושיעם יאמרו הגוים בדין עשה כי הם אנשי אמת ותורת אמת בפייהם אבל אם יתנהגו עם הגוים ברמאות יאמרו ראו מה עשה הקדוש ברוך הוא שבחר לחלקו גנבים ורמאים ועוד כתוב (הושע ב, כה) וזרעתיה לי בארץ כלום זורע אדם כור אחד אלא למצוא כמה כורים כך זורע הקדוש ברוך הוא [את] ישראל בארצות כדי שיתוספו עליהם גרים (פסחים פז, ב) וכל זמן שהם מתנהגים בהן ברמאות מי ידבק בהם. והרי הקפיד הקדוש ברוך הוא על גזל הרשעים שנאמר (בראשית ו, יא) ותמלא הארץ חמס.

II. The Power of the Narrative Interspersed with Law

3) כתובות סז

תנו רבנן: די מחסורו - אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו; אשר יחסר לו - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין.

שם

ההוא דאתא לקמיה דרבי נחמיה, אמר ליה: במה אתה סועד? א"ל: בבשר שמן ויין ישן. רצונך שתגלגל עמי בעדשים? גלגל עמו בעדשים ומת, אמר: אוי לו לזה שהרגו נחמיה! אדרבה, אוי לו לנחמיה שהרגו לזה מיבעי ליה! אלא, איהו הוא דלא איבעי ליה לפנוקי נפשיה כולי האי. ההוא דאתא לקמיה דרבא, אמר לו: במה אתה סועד? אמר לו: בתרנגולת פטומה ויין ישן. אמר ליה: ולא חיישת לדוחקא דציבורא? א"ל: אטו מדידהו קאכילנא? מדרחמנא קאכילנא! דתנינא: (תהלים קמ"ה) עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו, בעתם לא נאמר אלא בעתו - מלמד, שכל אחד ואחד נותן הקדוש ברוך הוא פרנסתו בעתו. אדהכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיא ליה תליסרי שני, ואתיא ליה תרנגולת פטומה ויין ישן, אמר: מאי דקמא? א"ל: נענתי לך, קום אכול.

III. Communicating Values through Veiled Criticism

שמואל א פרק כז

- (א) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל לְבוֹ עֵתָה אֶסְפָּה יוֹם אֶחָד בְּיַד שְׂאוֹל אֵין לִי טוֹב כִּי הִמְלִיט אֶמְלֵט אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְנוֹאֵשׁ מִמֶּנִּי שְׂאוֹל לְבַקְשֵׁנִי עוֹד בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וְנִמְלֹטְתִי מִיָּדוֹ:
(ב) וַיִּקָּם דָּוִד וַיַּעֲבֹר הוּא וְנָשׂוֹ מֵאוֹת אִישׁ אֶשֶׁר עִמּוֹ אֶל אַכִּישׁ בֶּן מְעוֹךְ מֶלֶךְ גֵּת:
(ג) וַיָּשָׁב דָּוִד עִם אַכִּישׁ בְּגֵת הוּא וְנָאֲנָשָׁיו אִישׁ וּבֵיתוֹ דָּוִד וְנָשָׁיו וְנָשִׁי אַחֲזִנְעִם הַיַּזְרְעֵאלִית וְנָאֲבִיגַיִל אִשְׁתׁ נָבָל הַכַּרְמֶלִית:
(ד) וַיִּגְדַּל לְשְׂאוֹל כִּי בָרַח דָּוִד גֵּת וְלֹא יָסַף עוֹד לְבַקְשׁוֹ: ס
(ה) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אַכִּישׁ אִם נָא מְצֹאֵתִי חַן בְּעֵינֶיךָ יִתְּנֵנִי לִי מִקּוֹם בְּאֶחָת עָרֵי הַשְּׂדֵה וְנֹאשְׁבָה שָׁם וְלָמָּה יֵשֵׁב עַבְדְּךָ בְּעִיר הַמְּמַלְכָה עִמָּךְ:

- (ו) ויתן לו אכיש ביום ההוא את צקלג לכן היתה צקלג למלכי יהודה עד היום הזה: פ
 (ז) ויהי מספר הימים אשר ישב דוד בשדה פלשתים ימים וארבעה חודשים:
 (ח) ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל הגשרי והגזרי והעמלקי כי הנה ישבות הארץ אשר מעולם בואה שורה ועד
 ארץ מצרים:
 (ט) והכה דוד את הארץ ולא יתה איש ואשה ולקח צאן וקר וחמרים וגמלים ובגדים וישב ויבא אל אכיש:
 (י) ויאמר אכיש אל פשטתם היום ויאמר דוד על נגב יהודה ועל נגב הירחמאלי ואל נגב הסיני:
 (יא) ואיש ואשה לא יתה דוד להביא גת לאמר פן יגדו עלינו לאמר כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים אשר
 ישב בשדה פלשתים:
 (יב) ויאמן אכיש בדוד לאמר הבאש הבאיש בעמו בישראל והנה לי לעבד עולם:

שמואל א פרק כח

- (א) ויהי בימים ההם ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא להלחם בישראל ויאמר אכיש אל דוד ידע תדע כי אתי תצא
 במחנה אמה ואנשי:
 (ב) ויאמר דוד אל אכיש לכן אתה תדע את אשר יעשה עבדך ויאמר אכיש אל דוד לכן שמר לראשי אשימה כל הימים:

שמואל א פרק כט

- (א) ויקבצו פלשתים את כל מחניהם אפקה וישראל חנים בעין אשר בין רעאל:
 (ב) וסרני פלשתים עברים למאות ולאלפים ודוד ואנשיו עברים באחרונה עם אכיש:
 (ג) ויאמרו שרי פלשתים מה העברים האלה ויאמר אכיש אל שרי פלשתים הלא זה דוד עבד שאול מלך ישראל
 אשר הנה אתי זה ימים או זה שנים ולא מצאתי בו מאומה מיום נפלו עד היום הזה: פ
 (ד) ויקצפו עליו שרי פלשתים ויאמרו לו שרי פלשתים השב את האיש וישב אל מקומו אשר הפקדתו שם ולא ירד עמנו
 במלחמה ולא יהיה לנו לשטן במלחמה ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא בראשי האנשים ההם:
 (ה) הלא זה דוד אשר יענו לו במחלות לאמר הנה שאול באלפיו ודוד <ברבכתו> ברבבתי: ס
 (ו) ויקרא אכיש אל דוד ויאמר אליו חי ה' כי ישר אמה וטוב בעיני צאתה ובאה אתי במחנה פי לא מצאתי בה רעה מיום
 באה אלי עד היום הנה ובעיני הסרנים לא טוב אמה:
 (ז) ועמה שוב ולך בשלום ולא תעשה רע בעיני סרני פלשתים: ס
 (ח) ויאמר דוד אל אכיש פי מה עשיתי ומה מצאת בעבדך מיום אשר הייתי לפניך עד היום הזה פי לא אבוא
 ונלחמתי באיבי אדני המלך:
 (ט) ויען אכיש ויאמר אל דוד ידעתי כי טוב אמה בעיני כמלאך אלהים אה שרי פלשתים אמרו לא יעלה עמנו במלחמה:
 (י) ועמה השכם בבקר ועבדי אדניך אשר באו אמה והשכמתם בבקר ואור לכם ולכו:
 (יא) וישכם דוד הוא ואנשיו ללכת בבקר לשוב אל ארץ פלשתים ופלשתים עלו וזרעאל: ס

שמואל א פרק ל

- (א) ויהי בבא דוד ואנשיו צקלג ביום השלישי ועמלקי פשטו אל נגב ואל צקלג ויכו את צקלג וישרפו אתה באש:
 (ב) וישבו את הנשים אשר בה מקטן ועד גדול לא המיתו איש וינהגו וילכו לדרךם:
 (ג) ויבא דוד ואנשיו אל העיר והנה שרופה באש ונשיהם ובניהם ובנותיהם נשבו:
 (ד) וישא דוד והעם אשר אתו את קולם ויבכו עד אשר אין בהם כח לבכות:
 (ה) וישתי נשי דוד נשבו אחינעם היזרעלית ואביגיל אשת נבל הכרמלי:
 (ו) ותצר לדוד מאד כי אמרו העם לסקלו כי מרה נפש כל העם איש על <בנו> בניו ועל בנותיו ויתחזק דוד בה אלהיו: ס

מלבי"ם שמואל א פרק ל

- א: אל נגב. כולל נגב הכרתי ונגד צקלג (כמ"ש בפסוק יד): ויכו את צקלג. יען שדוד הכה בהם תמיד (כנ"ל כז) ולכן
 שרפוה, וההכאה היא על כבישת העיר והריסתה:
 ב: וישבו וכו'. והיה בהשגחת ה' שלא המיתו איש.

IV. Communicating Values through Selective Re-telling

שמואל ב פרק ח

- (א) ויהי אחריו כו ויד דוד את פלשתים ויכניעם ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים:
(ב) ויהי את מואב וימדדם בתקל השקב אותם ארצה וימדד שני תקלים להמית ומלא התקל להחיות ויהי מואב לדוד לעבדים נשאי מנחה:
(ג) ויהי דוד את הדדענר בן רחב מלך צובה בלכתו להשיב ידו בנהר < פרת:

רד"ק שם

(ב) וימדדם בחבל השקב אותם ארצה - דרך נקמה ובזיון ת"י חבל עדבא כלו' גורל וחלק, ואמרו בדרש כי עשה זה בעבור שהמיתו אביו ואמו ואחיו כשנחם אותם בארץ מואב כשהיה בורח מפני שאול כמו שא' וינחם את פני מלך מואב וגו' וכשיצא דוד משם והלך לעיר חמת הרג מלך מואב אביו ואמו ואחיו חוץ מאח' שברח והחיהו נחש העמוני הוא החסד שאמר דוד כאשר עשה אביו עמדי חסד:

עמוס פרק ב

- (א) כה אמר ה' על שלשה פשעי מואב ועל ארבעה לא אשיבנו על שרפו עצמות מלך אדום לשׂיד:

דברי הימים א פרק יח

- (א) ויהי אחריו כו ויד דוד את פלשתים ויכניעם ויקח את גת ובנתיה מיד פלשתים:
(ב) ויהי את מואב ויהי מואב עבדים לדוד נשאי מנחה:
(ג) ויהי דוד את הדדענר מלך צובה חמתה בלכתו להשיב ידו בנהר פרת:

V. Communicating Values through Sequence

מלכים ב פרק יד

- (א) בשנת שנים ליואש בן יואחז מלך ישראל מלך אמציהו בן יואש מלך יהודה: ...
(י) הוא הכה את אדום בגיא <המלח> מלח עשרת אלפים ותפש את הסלע במלחמה ויקרא את שמה יקתאל עד היום הנה: פ

דברי הימים ב פרק כה

- (ה) ויקבץ אמציהו את יהודה ויעמידם לבית אבות לשרי האלפים ולשרי המאות לכל יהודה ובנימן ויפקדם למבן עשרים שנה ומעלה וימצאם שלש מאות אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה:
(ו) וישקבר מישקאל מאה אלף גבור חיל במאה כפר קסוף:
(ז) ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך אל יבא עמו צבא ישראל כי אין ה' עם ישראל כל בני אפרים:
(ח) כי אם בא אתה עשה חזק למלחמה יכשילה האלהים לפני אויב כי יש כח באלהים לעזור ולהכשיל:
(ט) ויאמר אמציהו לאיש האלהים ומה לעשות למאת הככר אשר נתתי לגדוד ישראל ויאמר איש האלהים יש לה' לתת לה הרבה מנה:
(י) ויבדילים אמציהו להגדוד אשר בא אליו מאפרים ללכת למקומם ויתר אפם מאד ביהודה וישבו למקומם בחרי אף:
(יא) ואמציהו התחזק וינהג את עמו וינלך גיא המלח ויהי את בני שער עשרת אלפים:
(יב) ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה ויביאום לראש הסלע וישליכום מראש הסלע וכלם נבקעו:
(יג) ובני הגדוד אשר השיב אמציהו מלכת עמו למלחמה ויפשטו בערי יהודה משמרון ועד בית חורון ויפנו מהם שלשת אלפים ויבזו בזה רבה: ס
(יד) ויהי אחריו בוא אמציהו מהכות את אדומים ויבא את אלהי בני שער ויעמידם לו לאלהים ולפניהם ישתחוו וליהם יקטר:
(טו) ויתר אף ה' באמציהו וישלח אליו נביא ויאמר לו למה דרשתי את אלהי העם אשר לא הציילו את עצמם מידך:

מלכים ב פרק ו

(כא) ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראתו אותם האכה אכה אבי:

(כב) ויאמר לא תקה האשור שביית בתרבו ובעקשתה אמה מכה שים להם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדניהם:

(כג) ויקרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו וישלחם וילכו אל אדניהם ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל:

VI. Values in Aspirational Law

בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב לומר דרוש וקבל שכר (תוספתא סנהדרין יא:ו)
עיר הנדחת לא הייתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה לומר דרוש וקבל שכר (תוספתא סנהדרין יד:א)
בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות למה נכתב אלא לומר לך דרוש וקבל שכר

ויקרא פרק כה

(כג) ונהאץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי:

ויקרא פרק כה

(לו) אל תקח מאתו נשף ומרבית ונראת מאלהיה וחי אחיה עמך:

דברים פרק טו

(ב) וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה:

שמונה קבצים א:תסג

האנשים הטבעיים שאינם מלומדים, יש להם יתרון בהרבה דברים על המלומדים, בזה שלא נתטשטש אצלם השכל הטבעי והמוסר העצמי על ידי השגיאות העולות מהלימודים, ועל ידי חלישות הכחות וההתקצפות הבאה על ידי העול הלימודי ... ומכל מקום הם צריכים לקבל הדרכה בפרטי החיים מהמלומדים, והמלומדים צריכים תמיד לסגל לעצמם כפי האפשרי להם את הכשרון הטבעי של עמי הארץ, בין בהשקפת החיים, בין בהכרת המוסר מצד טעביותו, ואז יתעלו הם בפיתוח שכלם יותר ויותר.